

de vrouw was heilig gaan geloven in de creatieve reconstructie van haar eigen geheugen.

Het blijkt dus mogelijk 'onechte' herinneringen in het brein te implanteren. Loftus vergelijkt het geheugen met een klomp klei die we warm laten worden om beter te kunnen kneden. Dat er met dit materiaal gewerkt wordt, geeft meteen ook de begrenzings aan: het is onmogelijk om van klei water, zand of rotsen te maken. Je kunt er niet alles mee doen, maar er bijvoorbeeld wel dieren, potten en pannen, en huisjes van vormen. Na de definitieve vormgeving wordt de klei in de oven gezet. Het kneedwerk dat even later uit de oven komt is harde realiteit geworden; een realiteit die bestaat uit een mengsel dat ten dele feit en ten dele fictie is. In het geheugen is dat onderscheid echter uit het zicht verdwenen; het ziet de herinneringen aan voor een exacte weergave van de realiteit. Zijn 'echte' en 'onechte' herinneringen voor een kenner nu duidelijk van elkaar te onderscheiden? Er blijken bepaalde verschillen te bestaan. Mensen zijn vaak onzekerder wanneer ze zich iets herinneren wat niet gebeurd is. "Ik denk dat..."; met zulke omzichtige formuleringen beginnen of eindigen zij vaak hun zinnen. Maar ook die verschillen dreigen te vervagen. Na herhaaldelijk onderwerpen verdwijnen de aarzelingen meestal snel. Men wordt steeds zekerder van de herinnering.

Een verschil is ook dat bij 'onechte' herinneringen de zintuiglijke waarneming vaak iets bleker is. De kleur van de ogen, de krullen in het haar, de rimpels in het gezicht krijgen minder aandacht. De menselijke herinnering kenmerkt zich door warmte en intimiteit, wordt wel gezegd. Dat zou dus het typerende van een 'echte' herinnering kunnen zijn. Helaas zijn er ook voorbeelden bekend van zintuiglijke beschrijvingen met een levendige aandacht voor het fysiologische detail. Naderhand bleek dat de getuige in kwestie nooit oog in oog met de verdachte gestaan had, maar bijvoorbeeld wel via een foto in een krant, een beeld van de verdachte ingeprint had gekregen; een heel levendig beeld dat met een verfijnd gevoel voor zintuiglijkheid kon worden beschreven. Ook een onechte herinnering kan alle gevoelswaarden zoals warmte en intimiteit met zich mee brengen.

Replica

In de science-fictionfilm *Blade Runner* (met onder andere *Rutger Hauer*) is een aantal robots losgebroken dat voorheen slavenarbeid voor de mens verrichtte. Die robots zijn replica's van de mens. Ze zien eruit als mensen en gedragen zich ook als zodanig. *Harrison Ford* is in de film een premiejager die de opdracht krijgt de replica's op non-actief te stellen. Probleem is hoe ze te herkennen. Anders gezegd: wat is eigenlijk het typerende en onderscheidende van een mens? Het beschikken over een geheugen, zo blijkt in deze film.

Wat een mens bijzonder maakt, zijn de persoonlijke herinneringen die hij met zich meedraagt. Zijn ervaringen en levensgeschiedenis zoals hij zich die herinnert, hebben hem gemaakt tot wat hij is. Het geheugen verschaft de mens zijn authenticiteit. Replica's hebben die authenticiteit niet.

In de film doet zich evenwel een complicerende factor voor. Ook een geheugen en een gevoelsleven valt te simuleren. Een replica kan voorwenden een persoonlijke levensgeschiedenis met zich mee te dragen. Dat maakt het voor de premiejager wel heel moeilijk tussen echt en onecht te onderscheiden. Waarom zou een man eigenlijk niet verliefd kunnen worden op een vrouwelijke replica als die laatste ook emoties en herinneringen ten toon spreidt? De vrouw in de film wordt wel heel erg authentiek als zij herinneringen ophaalt aan haar moeder en weer weet hoe zij piano heeft leren spelen. En *Harrison Ford* kan de verleiding niet weerstaan: hij wordt daadwerkelijk verliefd op een robot. Wat maakt het ook uit?

De vergelijking met de discussie over kunstmatige intelligentie dringt zich op. Stel dat de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie in een zeer geavanceerd stadium komt; het apparaat krijgt een klap waarop het ding begint te beven, te trillen en te huilen. Betekent dit dan dat zulke apparaten emoties kennen, en dat die emoties ook echt zijn? Misschien, opperde de filosoof *Daniel Dennett* eens, moeten op den duur ook aan computers mensenrechten worden toegekend.

